

Nr.9 (760) Otrdiena, 2013. gada 5. marts

■ **Skaidrojumi. Viedokļi**

Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā "Mītkus pret Latviju"

Latvijas tiesu judikatūra lietās par privātās dzīves aizsardzību tikai veidojas. Tam ir vairāki iemesli, tomēr nevar noliegt, ka privātās dzīves aizsardzības jomā Latvijas normatīvais regulējums ir acīmredzami nepietiekams.

LL.M **Nikuļceva Inese**,

zvērīnāta advokāte ZAB "Eiropas tiesību birojs", lektore biznesa augstskolā "Turība"

Foto: Boriss Koļesņikovs

Kā zināms, Latvija ir Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas¹ dalībvalsts. Lai izprastu cilvēka pamattiesību attīstības tendences, jo īpaši svarīgi ir sekot Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk – ECT) judikatūrai un analizēt to.

ECT spriedums lietā "Mītkus pret Latviju"² pieņemts 2012. gada 2. oktobrī. Šajā lietā ECT nav paudusi principiāli jaunas atziņas, un tas nav uzskatāms par "atkāpi" no ECT judikatūras vecākās līdzīgās lietās, tomēr šis spriedums ir pieņemts lietā pret Latvijas Republiku, tāpēc tas ir īpaši svarīgs tieši Latvijai.

Spriedumā lietā "Mītkus pret Latviju" ECT atzina Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 3. panta (spīdzināšanas aizliegums), 6. panta (tiesības uz taisnīgu lietas izskatīšanu) un 8. panta (tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību) pārkāpumu. Tomēr rakstā tiek analizēts spriedums, ECT argumentācija un izdarītie secinājumi tikai tiktāl, ciktāl tie attiecas uz Konvencijas 8. panta, kas garantē privātās dzīves neaizskaramību, pārkāpumu.

Autore izvēlējusies analizēt tieši Konvencijas 8. panta pārkāpumu tāpēc, ka lietās par privātās dzīves aizsardzību Latvijas tiesu judikatūra vēl tikai veidojas. Turklāt šajās lietās ECT judikatūrā izstrādātie kritēriji ir īpaši svarīgi, jo Latvijas normatīvajos aktos nav ietverts privātās dzīves aizsardzības detalizēts regulējums.

Fakti lietā

2003. gada 25. novembrī laikraksts "Rīgas Balss" publicēja rakstu "Cietuma mediķus apsūdz AIDS injicēšanā". Rakstā bija sniegta informācija par to, ka ieslodzītais A.M. (rakstā bija minēts A.M. pilns vārds un uzvārda pirmais burts) cēlis prasību pret Rīgas

Centrālcietumu par kaitējuma piedziņu, kas radies, inficējoties ar HIV ieslodzījuma vietā. Laikrakstā bija publicēta arī A.M. fotogrāfija, kurā viņa sejas vaibsti bija labi saskatāmi.

A.M. vērsās tiesā pret SIA "Mediju nams" (laikraksta "Rīgas Balss" izdevēju), norādot, ka pārkāpts Fizisko personu datu aizsardzības likums, bez viņa atļaujas publicējot ziņas par viņa veselības stāvokli. Turklāt publicēta fotogrāfija, kurā A. M. ir labi atpazīstams, neskatoties uz to, ka 2003. gada 24. novembra Rīgas apgabaltiesas sēdē lietā pret Rīgas Centrālcietumu A.M. bija lūdzis viņu nefotografēt.

Pirmās instances tiesa - Rīgas apgabaltiesa - 2004. gada 21. decembra spriedumā lietā pret SIA "Mediju nams" atzina "par konstatētu atbildētāja vainu prettiesiskā personas sensitīvo datu publiskošanā", tomēr A.M. prasību par morālā kaitējuma atlīdzību noraidīja, uzskatot, ka prasītājam nav radies "reāli eksistējošs kaitējums vai naudas izteiksmē aprēķināms zaudējums".

Otrās instances tiesa - Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta - uzskatīja, ka A.M. pats esot piekritis sensitīvo datu publiskošanai, jo neesot vēlējis, lai tiesa lietu pret Rīgas Centrālcietumu izskatītu slēgtā tiesas sēdē, savukārt "fotogrāfijas publicēšana nav personas sensitīvo datu izpaušana" (2006. gada 2. februāra spriedums). Turklāt tiesu palāta izskatīja lietu tiesas sēdē bez A.M. klātbūtnes, lai gan A.M., kurš atradās ieslodzījuma vietā, bija īpaši lūdzis viņu uz tiesas sēdi etapēt, ko vēlāk ECT atzina par Konvencijas 6. panta (tiesības uz taisnīgu lietas izskatīšanu) pārkāpumu.

Pieteicējs A.M. vērsās Eiropas Cilvēktiesību tiesā, norādot uz vairāku Konvencijas pantu, arī 8. panta (tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību) pārkāpumu.

ECT argumentācija un nolēmums

Konvencijas 8. pants aizsargā tiesības uz privāto dzīvi: "Ikvienam ir tiesības uz savas privātās un ģimenes dzīves, dzīvokļa un sarakstes neaizskaramību. [...] Atsaucoties uz savu iepriekšējo judikatūru, ECT spriedumā lietā "Mītkus pret Latviju" norādījusi, ka "privātā dzīve" ir plašs jēdziens, kas ietver arī personīgu informāciju, kas attiecas uz pacientu,³ kā arī personas vārdu un fotogrāfiju⁴. Tātad A.M. gadījumā ir konstatējama iejaukšanās viņa privātajā dzīvē. Turklāt ECT norādījusi, ka valstij ir pozitīvs pienākums nodrošināt, lai privātās dzīves aizsardzība tiktu ievērota arī attiecībās starp privātpersonām. Ja valsts nav aizsargājusi indivīdu no citas personas neatļautas iejaukšanās tā privātajā dzīvē, valsts ir pārkāpusi Konvencijas 8. pantu.

ECT, arī atsaucoties uz savu judikatūru,⁵ norāda, ka attiecībā uz publikācijām laikrakstos privātās dzīves aizsardzība jālīdzsvaro ar vārda brīvību, ko garantē Konvencijas 10. pants. Svarīgi ir noskaidrot, vai konkrētajā gadījumā publikācijas informatīvā vērtība bija tāda, lai attaisnotu iejaukšanos A.M. privātajā dzīvē. ECT atzina, ka sabiedrības informēšana par svarīgām tiesu lietām vispārīgi ir nopietns iemesls, tomēr jāvērtē, vai konkrētajā gadījumā ir panākts pareizais līdzsvars starp žurnālista brīvību un iejaukšanos A.M. privātajā dzīvē.

Gan prasītājam, ceļot prasību tiesā par privātās dzīves neaizskaramības pārkāpumu, gan tiesai, lemјot šādās lietās, ir ļoti labi jāpārzina ECT judikatūra, jo kritēriji par to, kuros gadījumos iejaukšanās privātajā dzīvē ir attaisnojama un kuros nav, izriet tikai no ECT judikatūras.

ECT spriedumā norāda, ka A.M. nav publiska persona (publiskām personām netiek nodrošināta tāda pati aizsardzības pakāpe kā visām citām personām, kuras labprātīgi sevi nepakļauj sabiedrības vērtējumam⁶). Turklāt ECT jau iepriekš uzsvērusi medicīniskās informācijas aizsardzības nozīmi, jo īpaši informācijas par personas inficēšanos ar HIV konfidencialitātes aizsardzību.⁷ ECT atzina, ka "Rīgas Balsī" publicētajā fotogrāfijā A.M. sejas vaibsti bija labi saskatāmi, rakstā bija minēts A.M. vārds un uzvārda pirmais burts, bija nosauktas viņa iepriekšējās sodāmības un atrašanās vieta ieslodzījumā, kas padarīja viņu viegli identificējamu.

ECT arī noraidīja Latvijas valdības argumentu, ka pats A.M., ļaujot plašsaziņas līdzekļu pārstāvjiem piedalīties tiesas sēdē lietā pret Rīgas Centrālcietumu, ir piekritis personas datu izpaušanai. ECT spriedumā vērs uzmanību uz to, ka Rīgas apgabaltiesas 2004. gada 21. decembra tiesas sēdes protokolā bija skaidri fiksēts A.M. lūgums nefilmēt un nefotografēt viņu.

Turklāt ECT spriedumā pārbaudījusi, vai konkrētajā gadījumā raksts tika sagatavots labā ticībā un atbilstoši žurnālista profesijas ētikas noteikumiem. Atsaucoties uz savu judikatūru,⁸ ECT norāda, ka rūpīgam (*diligent*) žurnālistam ir pienākums sazināties ar sava raksta

subjektiem, lai dotu iespēju šīm personām komentēt raksta saturu, kā arī piekrist fotogrāfijas publicēšanai vai iebilst pret to. Laikraksta "Rīgas Balss" pārstāvji ar A.M. nesazinājās. Ņemot vērā to, ka A.M. 2004. gada 21. decembra tiesas sēdē iebilda pret viņa fotografēšanu un filmēšanu, "Rīgas Balss" varēja publicēt rakstu bez A.M. fotogrāfijas un tāpēc raksts nebūtu zaudējis savu informatīvo nozīmi - spriedumā secina ECT.

ECT arī norāda, ka tā ņem vērā Latvijas tiesu veikto Fizisko personu datu aizsardzības likuma interpretāciju, no kuras izriet, ka privātam laikrakstam nebija saistoši datu aizsardzības normatīvie akti. Ņemot vērā visu minēto, ECT atzīst, ka Latvija nav nodrošinājusi A.M. tiesību uz privāto dzīvi aizsardzību attiecībā uz viņa personas datu publikāciju laikrakstā "Rīgas Balss". Tātad Latvija ir pārkāpusi Konvencijas 8. pantu.

Sprieduma novērtējums un privātās dzīves aizsardzība Latvijā

Latvijas tiesu judikatūra lietās par privātās dzīves aizsardzību tikai veidojas. Tam ir vairāki iemesli, tomēr nevar noliegt, ka privātās dzīves aizsardzības jomā Latvijas normatīvais regulējums ir acīmredzami nepietiekams. Civillikumā nav ietverta neviena norma, kas aizsargātu tieši privāto dzīvi un ļautu tieši šajā gadījumā prasīt morālā kaitējuma atlīdzību. Šādu atlīdzību gan iespējams prasīt, pamatojoties uz Civillikuma 1635. pantu, kas ietver vispārīgu pamatu morālā kaitējuma atlīdzībai.

Atbilstoši Civillikuma 1635. pantam viens no morālā kaitējuma atlīdzības priekšnoteikumiem ir aizskārēja neatļauta (prettiesiska) darbība vai bezdarbība. Tomēr Latvijas normatīvajos aktos nav ietverts nekāds regulējums attiecībā uz to, kad iejaukšanās privātajā dzīvē ir attaisnojama (tātad ir atļauta) un kad - nav attaisnojama (tātad - ir neatļauta).

Privātās dzīves aizskāruma gadījumos prasītājs var atsaukties uz Latvijas Republikas Satversmes 96. pantu ("Ikvienam ir tiesības uz privātās dzīves, mājokļa un korespondences neaizskaramību.") un Konvencijas 8. pantu ("Ikvienam ir tiesības uz savas privātās un ģimenes dzīves, dzīvokļa un sarakstes neaizskaramību. [...]"). Šīs normas paredz vispārīgu privātās dzīves aizsardzību, bet neietver detalizētu regulējumu.

Likuma "Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem" 7. panta ceturtais daļa paredz: "Aizliegta un saskaņā ar likumu tiek sodīta masu informācijas līdzekļu izmantošana, lai iejauktos personu personiskajā dzīvē." Lai gan šā likuma 7. pantā minēti atsevišķi gadījumi, kad informācija par privāto dzīvi nav publicējama, piemēram, panta sestā daļa aizliedz publicēt informāciju par personu veselības stāvokli bez viņu piekrišanas, tomēr kopumā detalizētāks regulējums par to, kas ietilpst jēdzienā "privātā dzīve", kad un ciktāl būtu pieļaujama plašsaziņas līdzekļu iejaukšanās privātajā dzīvē, likumā nav ietverts.

Tāpēc gan prasītājam, ceļot prasību tiesā par privātās dzīves neaizskaramības pārkāpumu, gan tiesai, lemjot šādās lietās, ir ļoti labi jāpārziņa ECT judikatūra, jo kritēriji par to, kuros gadījumos iejaukšanās privātajā dzīvē ir attaisnojama un kuros nav, izriet tikai no ECT judikatūras.

Praksē prasības tiesās par privātās dzīves aizskārumiem plašsaziņas līdzekļos bieži tiek celtas kļūdaini, pamatojoties uz Civillikuma 2352.¹ pantu, kas paredz tiesības prasīt tiesas ceļā atsaukt nepatiesas ziņas, kas aizskar personas godu un cieņu, kā arī tiesības prasīt atlīdzību par goda un cieņas aizskārumu. Šādā gadījumā tiesām atliek vien konstatēt, ka goda un cieņas aizskārums nav noticis un noraidīt prasību, pat ja konkrētā gadījumā ir rupji pārkāptas personas tiesības uz privātās dzīves aizsardzību (piemēram, publicējot privātas fotogrāfijas, kurās tomēr nav nekā personas godu un cieņu aizskaroša, izpaužot privātus konfidencialus datus, kas ir patiesi un neaizskar personas godu un cieņu).

Autores ieskatā, Latvijā būtu vēlams sīkāks šī jautājuma regulējums normatīvajos aktos. Ar laiku šis jautājums, arī nepastāvot normatīvajam regulējumam, atrisināsies, jo izveidosies Latvijas tiesu pastāvīga judikatūra. Tomēr normatīvā regulējuma izstrāde neapšaubāmi būtu ātrāks, vienkāršāks, efektīvāks un arī lētāks ceļš.

Atsevišķi ir analizējams Fizisko personu datu aizsardzības likums. ECT spriedumā lietā "Mītkus pret Latviju" nav nošķīrusi jēdzienus "privātā dzīve" un "fizisko personu datu aizsardzība" un nav padziļināti analizējusi Latvijas normatīvos aktus šajā aspektā. Ņemot vērā Fizisko personu datu aizsardzības likumā ietverto jēdziena "personas dati" ārkārtīgi plašo definējumu (1. panta 3. punkts: "Jebkāda informācija, kas attiecas uz identificētu vai identificējamu fizisko personu"), var secināt, ka jēdziens "fizisko personu dati" ir analogisks

vai vismaz ļoti tuvs jēdzienam "privātā dzīve".

Tomēr Fizisko personu datu aizsardzības likuma darbības joma ir šaura. Šis likums, pirmkārt, "neattiecas uz personas datu apstrādi, ko fiziskās personas veic personiskām vai mājas un ģimenes vajadzībām" (3. panta trešā daļa); otrkārt, tieši tie likuma panti, kas paredz ierobežojumus un aizliegumus attiecībā uz personas datu apstrādi (7., 8., 9., 11. pants), netiek piemēroti, ja personas dati tiek apstrādāti žurnālistiskām, mākslinieciskām vai literārām vajadzībām (likuma 5. panta pirmā daļa).

Praksē Fizisko personu datu aizsardzības likums galvenokārt regulē personas datu vākšanu un apstrādi dažās informācijas sistēmās, bet neregulē jautājumus, kas saistīti ar plašsaziņu līdzekļu iekļaušanās personas privātajā dzīvē pieļaujamību vai nepieļaujamību.

Kopsavilkums

ECT spriedumā lietā "Mitkus pret Latviju" atzina, ka Latvija ir pārkāpusi Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 8. pantu, nenodrošinot A.M. tiesību uz privāto dzīvi aizsardzību attiecībā uz viņa personas datu publikāciju laikrakstā "Rīgas Balss". Pēc autores rīcībā esošas informācijas, izskatīšanu ECT gaida relatīvi daudz lietu, kurās Latvijas iedzīvotāji sūdzas par to, ka plašsaziņas līdzekļi neatļauti publicējuši personas fotogrāfijas vai izpauduši privātās dzīves detaļas.

Tā kā Latvijas tiesu judikatūra šādās lietās vēl tikai veidojas, Latvijas tiesu tiesnešiem tiek izvirzītas ļoti augstas prasības, proti, prasībās par privātās dzīves neatļautu aizskārumu un morālā kaitējuma atlīdzības piedziņu viņiem jābūt spējīgiem atrast pareizo līdzsvaru starp privātās dzīves aizsardzību un vārda brīvību, analizējot un piemērojot ECT judikatūru ne tikai lietās pret Latviju, bet arī lietās pret citām valstīm.

Likumdevējam būtu jāapsver iespēja ietvert attiecīgā jautājuma sīkāku regulējumu normatīvajos aktos, kas atvieglotu gan tiesnešu darbu, gan - kas ir īpaši svarīgi - sniegtu skaidru priekšstatu privātpersonām, žurnālistiem un plašsaziņas līdzekļu redaktoriem par atļautajām un neatļautajām darbībām jomā, kas skar personas privāto dzīvi. ■

¹ Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Latvijas Vēstnesis, 13.06.1997., Nr. 143.

² Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2012. gada 2. oktobra spriedums lietā "Mitkus v. Latvia", pieteikuma nr. 7259/03. Pieejams <http://hudoc.echr.coe.int>. Raksta autore šajā lietā pārstāvēja A.M.

³ ECT spriedumi lietās "I. v. Finland", pieteikuma nr. 20511/03, § 35; "Armonienė v. Lithuania", nr. 36919/02, § 35; "Biriuk v. Lithuania", nr. 23373/03, § 34.

⁴ Spriedums lietā "Von Hannover v. Germany", nr. 59320/00, §§ 50 un 53.

⁵ Spriedumi lietās "Karakó v. Hungary", nr. 39311/05, § 26; "Armonienė v. Lithuania", nr. 36919/02, § 39; "Biriuk v. Lithuania", nr. 23373/03, § 38.

⁶ Spriedums lietā "Von Hannover v. Germany" (no. 2), nr. 40660/08 un 60641/08, § 110.

⁷ Spriedumi lietās "Armonienė v. Lithuania", nr. 36919/02, § 40; "Biriuk v. Lithuania", nr. 23373/03, § 39.

⁸ Spriedumi lietās "Polanco Torres and Movilla Polanco v. Spain", nr. 34147/06, § 50; "Reklos and Davourlis v. Greece", nr. 1234/05, § 38; "Von Hannover v. Germany" (no. 2), nr. 40660/08 un 60641/08, § 96.